

Guðný Zoëga

Seley við Reyðarfjörð

Fornleifaskráning

Byggðasafn Skagfirðinga

Rannsóknaskýrslur

2011/120

© Guðný Zoëga/Byggðasafn Skagfirðinga
2011/120

Efniyfirlit

Inngangur	2
Tilgangur fornleifaskráninga	2
Aðferð við skráningu	3
Söguágrip	5
Skrá yfir fornleifar í Seley.....	8
Niðurstöður.....	18
Niðurlag	18
Heimildir	19

Inngangur

Þann 27. júlí 2011 fóru sérfræðingar á vegum Byggðasafns Skagfirðinga í vettvangsferð í Seley, við mynni Reyðarfjarðar, til að skrá og mæla þar upp rústir gamalla verbúða og annarra minja. Ferðin var farin að tilstuðlan Hjörleifs Guttormssonar vegna rannsókna hans á náttúrufari og minjum í eyinni og væntanlegra greinarskrifa þar um í tímaritinu Múlapingi 2012. Rannsóknin var að hluta unnin fyrir styrk frá Þjóðhátíðarsjóði.

Seley er lág klettaeyja um 3,5km austur af mynni Reyðarfjarðar. Eyjan er um kílómetri á lengd frá norðri til suðurs en um 400m löng frá austri til vesturs þar sem hún er breiðust. Mesta hæð hennar mældist um 17m. Á eyinni eru þrjú klettaholt og á þeim og umhverfis nokkur gróður en annars er eyjan klettótt, sjóbarin og fremur gróðursnauð. Aldrei var föst búseta í eyinni en þar er æðarvarp og fyrrum töluverð útgerð og má þar enn finna nokkrar minjar tengdar nýtingu eyjarinnar. Viti stendur ofan Höfðabrekku, efst á nyrsta klettaholtinu. Hann var reistur 1956. Austan hans á svokölluðum Stórasi er mastur með sjálfvirkri veðurathugunarstöð sem reist var 1996 á vegum Siglingastofnunar. Á Byggðarholti, fyrir miðju eyjarinnar, stendur skipbrotsmannaskýli reist af Slysavarnarfélagi Íslands 1972.

Fornleifaskráningin var unnin af Guðnýju Zoëga fornleifafræðingi og Bryndísi Zoëga landfræðingi. Leiðangursstjóri var Hjörleifur Guttormsson sem sá um alla umsýslu vegna ferðarinnar og heimildaöflun í aðdraganda hennar. Með í för var einnig Geir Hólm, fyrrverandi safnstjóri Sjóminjasafns Austurlands á Eskafirði og umsjónarmaður með æðarvarpinu í eyinni á tímabilinu 1973-1989 eða í 17 ár alls. Geir gerði kort af Seley eftir loftmynd þar sem hann merkti inn allar minjar sem sýnilegar voru í eyinni 1985 og er stuðst við það í skýrslunni. Meðfylgjandi fornleifakort er unnið eftir korti Geirs.

Geir Hólm á þakkir skyldar fyrir ómetanlega aðstoð við skráningu minjanna og upplýsingar um þær. Björgunarsveitarmönnum frá Björgunarsveitinni Brimrún á Eskafirði eru þakkir vottaðar fyrir að koma leiðangursmönnum til og frá eyinni.

Tilgangur fornleifaskráninga

Í Þjóðminjalögum nr. 107/2001 er kveðið á um að stuðla beri að verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða, að auðvelda eigi aðgang að þeim, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Í 9. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem:

[...] hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;

- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörðgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast fornleifar, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar [...].

Samkvæmt lögunum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein segir að fornleifum megi enginn „spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema leyfi Fornleifaverndar ríkisins komi til.” Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Fornleifavernd ríkisins. Komi fornleifar í ljós við jarðrask skal fresta vinnu á staðnum uns ákvörðun Fornleifaverndar liggur fyrir um hvort og með hvaða skilyrðum framkvæmdir megi halda áfram (sjá 14. gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausum. Fornleifaskráning er forsenda skipulegrar minjavörslu svo sem þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

Þeir sem stýra hvers konar framkvæmdum verða að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á framkvæmdasvæðinu, svo unnt sé að taka tillit til minja við skipulagsvinnu og varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar, sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi, en reynist nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum. Því er mikilvægt að fornleifaskráning sé gerð með nægilegum fyrirvara áður en framkvæmdir eiga sér stað.

Björgunaruppgröftur, sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi vegna þeirra, er engan veginn æskilegur. Hvorki fyrir framkvæmdaaðila né frá sjónarmiði fornleifafræðinnar, og því sameinar fornleifaskráningin hagsmunum beggja.

Aðferð við skráningu

Fornleifaskráning hefst á því að farið er í gegnum ritheimildir svo sem fornbréfasafn, örnefnaskrár, jarðabækur og byggðasögurit auk þess sem talað er við staðkunnuga þar sem það er unnt. Vettvangsferðir felast í því að svæði eru gengin og minjar leitaðar uppi, þeim lýst auk þess sem þær eru mældar upp og ljósmyndaðar. Þar sem mögulegt er eru loftmyndir notaðar til að greina minjar eða svæði þar sem líklegt er að minjar finnist. Gengið er á alla

staði sem eru taldir líklegir minjastaðir. Á þann hátt bætast oft við fornleifar sem ekki er getið í heimildum.

Í skýrslunni fá allar fornleifar auðkennisnúmer jarðarinnar sem þær tilheyra. Seley tilheyrði prestssetrinu Hólmum í Reyðarfirði þegar útgerð var í eygni. Minjarnar fá því heiti jarðarinnar og hlaupandi númer, t.d. fær kofatóft austan slysavarnarskýlis númerið Hólmar-1. Það númer er notað þegar vísað er til fornleifa í texta og á kortum. Einnig fá minjar, þar sem staðsetning er þekkt, svokallaðar kennitölur [Fvrnr.] en það er auðkennisnúmer sem að hver fornleif fær í gagnagrunni Fornleifaverndar ríkisins en Fornleifavernd hefur yfirumsjón með minjavörslu á landinu. Til dæmis er kennitala fyrir fyrrnefnda kofatóft 13120.

Reynt er að leggja mat á um hvaða tegund minja er að ræða, þ.e. híbýli manna, fjárhús o.s.frv., hversu vel minjarnar eru varðveittar og í hve mikilli hættu þær eru af völdum utanaðkomandi áhrifa, s.s. jarðræktar eða landrofs. Ástand minja og hættumat er gefið upp eftir skráningarstöðlum Fornleifaverndar ríkisins sem finna má á vef Fornleifaverndar ríkisins, fornleifavernd.is

Nákvæm staðsetning minja er gefin upp í töflu aftast í skýrslunni. Minjarnar eru mældar upp á vettvangi með nákvæmu GPS tæki (Trimble ProXrs) sem gefur nákvæmni með undir metra í skekkju. Þar sem gefin er upp hærri skekkja í töflunni er um að ræða minjar sem ekki sjást á yfirborði en traustar heimildir eru fyrir staðsetningu þeirra t.d. þar sem heimildamenn hafa getað sagt fyrir um staðsetningar. Grunnflötur og útlit minjanna er mælt upp með gps tækjunum eða punktur tekinn eftir atvikum. Þessar teikningar, punktar og línur eru því næst færðar inn á hnitaðar loftmyndir þar sem verkkaupi hefur aðgang að slíkum myndum. Upplýsingarnar eru skráðar í gagnagrunn og uppmælingum er skilað á stafrænu formi til verkkaupa og Fornleifaverndar ríkisins.

Yfirlitsteikningu af eygni er að finna aftast í skýrslunni, auk töflu þar sem allar helstu upplýsingar um einstakar minjar koma fram: Sérheiti ef um slíkt er að ræða, hlutverk, tegund, ástand, lengd og breidd, hættumat og hættuorsök, auk þess er aldur minjanna gróflega áætlaður. Yfirleitt er þó rétt að hafa mikinn fyrirvara á hvað slíkt varðar séu ekki um það beinar heimildir. Þá er staðsetning minjanna gefin upp í töflunni í Ísnetshnitum (ISN93).

Mynd 1. Horft til norðausturs frá Byggðarholti, yfir Sandlendingu og vitann á Hjallsholti. Til hægri við vitann má sjá mastur sjálfvirkrar veðurathugunarstöðvar á Stórasi. Ljósm. GZ.

Söguágrip

Eins og fram hefur komið tilheyrði Seley áður prestssetrinu Hólmum í Reyðarfirði.¹ Þar var æðarvarp og útræði um aldir. Varpið var lengst af nytjað frá Hólmum en nú er umsýsla þess í höndum sóknarprestisins á Eskifirði. Útróður frá eyinni var stundaður af fleiri bæjum í Reyðarfirði og guldu menn Hólmum hlut fyrir viðveru sína þar. Seinast var gert út frá Seley 1936. Eitthvað hefur umfang útgerðarinnar verið misjafnt fyrrum því að þegar Ólafur Olavíus var á ferð á seinni hluta 18. aldar voru 5 verbúðir enn í notkun í eyinni en áður munu þær hafa verið 10. Hann getur þess einnig að við eyna sé brimótt og engin möl sé þar til að þurrka fisk.²

¹ Sveitir og jarðir í Múlaþingi, III.bindi, bls. 145.

² Ólafur Olavíus 1965, Ferðabók, II bindi, bls. 149.

Mynd 2. Loftmynd sem Hjörleifur Guttormsson tók af Seley 2004. Þar sjást glögg gróðurtorfurnar þrjár. Efst (nyrst) er Hjallsholt þar sem vitinn stendur, næst er Byggðarholt með skipbrotsmannaskýlinu og neðst (syðst) er Bóndavörðuholt.

ritinu Íslenskum sjávarhátum segir: „Í útverinu Seley byrjaði vertíð oftast hálfan mánuð af sumri, en sumir komu þó ekki þangað til vers fyrr en um hvítasunnu. Nokkrir bændur gerðu þó út þaðan mun fyrr, eða um páskaleytið. Vertíðarlok í Seley voru jafnan í 13. og 14. viku sumars.“³ Frá Seley var einkum gert út á hákarl en einnig skötu og lúðu auk þess sem þorskur var veiddur á línu. Stöku sinnum á fyrri hluta 20. aldar heyjuðu Eskfirðingar í Seley og í bókinni *Á sjó og landi* getur Ásmundur Helgason þess að mikil sina hafi verið í eyinni.⁴ Svo virðist sem gróðurfar hafi breyst nokkuð eftir að útgerð lagðist þar af því þar er nú allt gras nauðbitið af gæs og skarfakál þakti stóran hluta þeirra svæða sem gróin eru. Einnig hefur lunda fjölgað mjög í eyinni og eru gróðurtorfurnar þrjár að stórum hluta útgrafnar af lundaholum.

Um verbúðirnar segir í bókinni *Á sjó og landi*: „Verbúðirnar sem líka voru nefndar skálar, voru vanalega að stærð 6x5 til 8x4álnir. Veggirnir voru hlaðnir úr grjóti og torfi. Á sperrur var annað tveggja súðbyrt eða langbönd og reisifjöl og torfbak utan yfir.

Í elztu skálunum var aðeins eitt rúm eða bálkur fyrir stafni, eins og breidd skálans leyfði. Botninn var hlaðinn úr grjóti, síðan var skorið torf og lagt yfir grjótið, þá reytt sina, sem nóg var af í Seley, ofan á grastorfið, og þá var rúmið tilbúið. Í þessum rúmum hvíldi bátshöfnin tilfætis með brekán eða stoppteppi ofan á sér.

Skálar þeir sem síðar voru byggðir, voru smám saman betur útbúnir. Voru rúmin þá á gólfinu með veggjum eða hvert upp af öðru, ef veggjahæð var nógu mikil [...] Dyrnar á skálunum voru á hliðarvegg og ávallt hafðar þar, sem saman komu veggur og stafn. Þar beint á móti var eldhúsið. „Seti“ inn í vegginn svo stór, að matarsuðulátin hefðu þar nóg rúm. Þegar upp fyrir vegginn kom, var hringhlaðinn strompur upp fyrir mæni skálans, sem taka skyldi allan reyk, en þó var það svo, að fullreykja hefði mátt þar hrosslæri á vertíðinni í sumum þeirra“.⁵

³ Lúðvík Kristjánsson 1982, II bindi, bls. 376.

⁴ Ásmundur Helgason 1949, bls. 196.

⁵ Ásmundur Helgason 1949, bls. 196.

Fornleifar

Grónu holtin þrjú bera nöfnin Hjallsbyggð, Byggðarholt og Bóndavörðuholt, talin frá norðri til suðurs. Á þessum þremur gróðurtorfum fundust allar minjarnar sem skráðar voru. Flestar voru á Hjallsholti, alls níu. Sex minjar var að finna á Byggðarholti en einungis ein varða fannst á svokölluðu Bóndavörðuholti. Gróður sem vex á minjunum og umhverfis þær var nánast einvörðungu skarfakál. Geir Hólm, sem síðast kom í eyna 1985, segir að minjar þar hafi látið mjög á sjá síðan þá. Ekki síst má það kenna lundabyggðinni í eyinni en tóftirnar eru svo útgrafnar að erfitt er að gera sér grein fyrir upprunalegum veggjalögum og innra skipulagi tófta. Þetta gerði það einnig erfitt að greina hvort eldri, og ógleggri minjar kynnu að leynast á svæðinu.

Hafnir

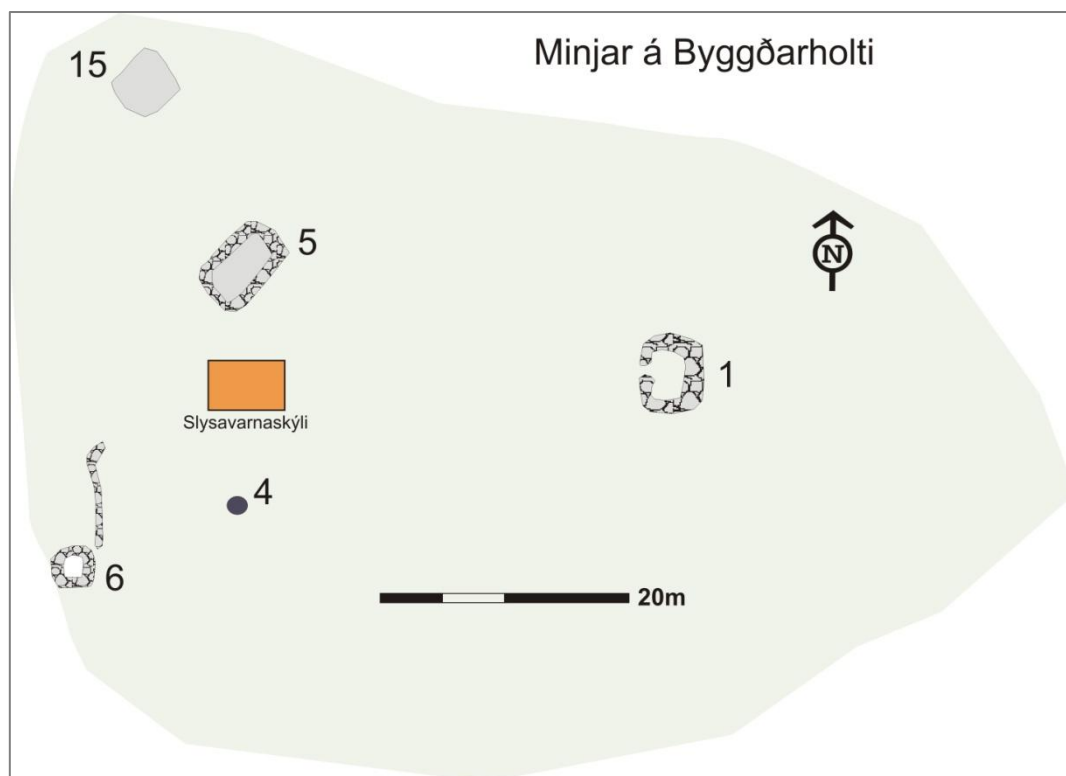
Í bók sinni *Á sjó og landi* getur Ásmundur Helgason sex hafna í Seley. „Aðallendingarnar eru gegnt landi, en í brimi varð að haga sér eftir því með landtökuna, t.d. lenda sunnan á eyinni í N- og NA-átt, en norðan á henni í S- og SV-átt [...] Lendingarstaðir í Seley höfðu hver sitt nafn. Sunnan á henni var Syðstahöfn [...] Móti landi (að NV) snúa Sandlending, Lágasátur, og Hella. Mót norðri er Nyrztahöfn, en Halar að norðaustan. Þar er eyjan lægst.”⁶

Hnit eru gefin upp fyrir allar hafnirnar en engar minjar fundust um naust, hleðslur eða önnur manngerð merki um uppsátur við þær.

⁶ Ásmundur Helgason 1949, bls. 202.

Skrá yfir fornleifar í Seley

Fornleifar eru sýndar á yfirlitsmynd aftast í skýrslu

Teikning 1. Afstöðumynd af minjum á Byggðarholti.

Hólmar-1 (sjá teikn. 1)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Tóft liggur um 50m upp og austur af slysavarnarskýli. Hún hefur verið grjót- og torfhlaðin, um 3x4m að innanmáli, veggir um 70cm á þykkt og 60cm á hæð. Tóftin er mjög útgráfin af lunda.

Hólmar-2

Sérheiti: Bóndavarða

Hlutverk: Kennimark

Tegund: Varða

Lýsing

Varðan er á hæsta stað á Bóndavörðuholti, á suðurhluta Seleyjar. Varðan er nú hringlaga grjóthrúga um 1,6m á hæð og 7m breið í grunninn. Neðsti hluti hrúgunnar er heilleg hleðsla en annars er varðan nokkuð hrunin og að hluta virðist grjóti hafa verið hent í hana án þess að því hafi verið raðað skipulega.

Mynd 3. Bóndavarða. Ljósm. GZ.

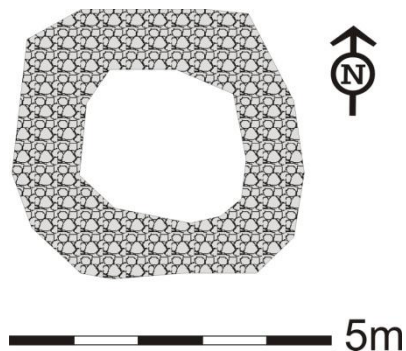
Hólmar-3

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Tóft er um 50m suður af slysavarnarskýlinu. Hún liggur fremst á gróðurtorfu upp af klettum í fjörunni. Tóftin er grjóthlaðin um 2x2m að innanmáli og veggbleðsla hæst um 60cm. Hún er mjög hrunin og engar dyr sýnilegar. Tóftin er mjög útgráfin af lunda og orðin óglögg sökum þess.

Hólmar-4 (sjá teikn. 1)

Hlutverk: Vatnsból

Tegund: Niðurgröftur

Lýsing

Brunnur er um 8m suður af slysavarnarskýlinu. Brunnurinn er um 30cm víð hola í grassvörðinn. Vatn er í holunni og samkvæmt Geir Hólmi mun brunnurinn nokkuð djúpur.

Hólmar-5 (sjá teikn. 1)

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Hleðsla

Lýsing

Leifar hlaðins húsgrunns er um 5m norðan slysavarnarskýlisins. Um er að ræða ferkantaða lága grjóthleðslu sem afmarkar sléttan flöt um 3x5m að innanmál. Leifar steypis skorsteins og gamallar kolaeldavélar liggja í grunninum miðjum. Grunnurinn er að hluta þakinn gróðri.

Hólmar-6 (sjá teikn. 1)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft, hleðsla

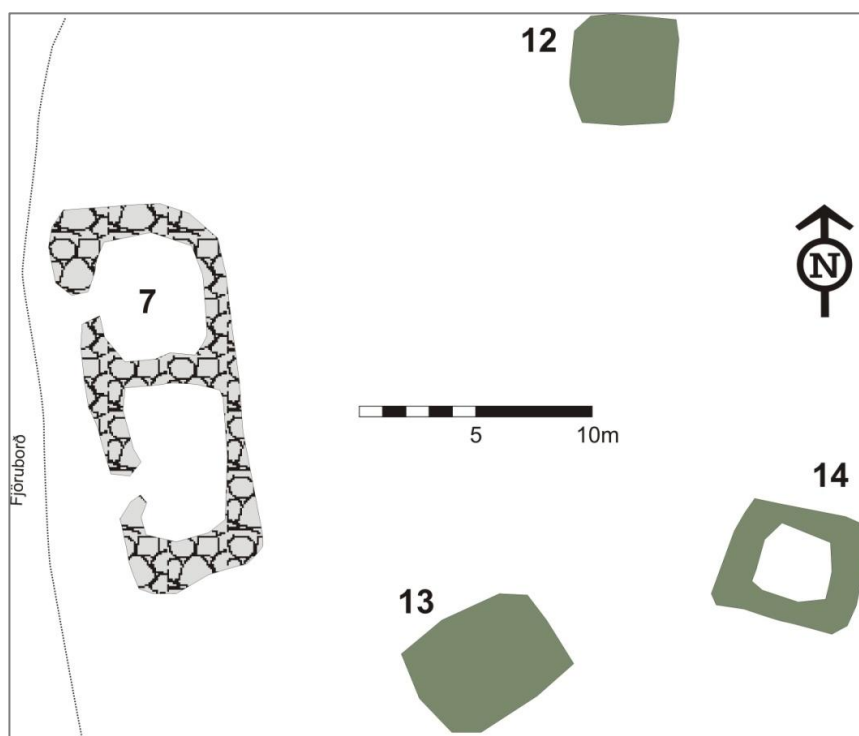
Lýsing

Leifar kofatóftar liggja vestast á Byggðarholti upp af klöppunum, um 15m suðvestan slysavarnarskýlisins. Tóftin er um 3x4m að utanmáli en vesturveggur er að mestu hruninn til vesturs niður í fjöruna. Lág grjóthleðsla liggur á 2m kafla til norðurs frá kofatóftinni. Hleðslan var um 30cm á hæð. Geir Hólm telur þetta geta verið leifar frosthúss þar sem ís var geymdur.

Hólmar-7 (sjá teikn. 2)

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Tóft

Teikning 2. Afstöðumynd af minjum í Hjallsbyggð vestan vitans.

Lýsing

Tvískipt tóft er fremst á grasbakka ofan klapparfjöru um 50m vestur af vitanum. Tóftin liggur norður-suður og er um 16m á lengd og 7m að breidd að utanmáli. Syðra rýmið er stærra um 7x4m að innanmáli. Það nyrðra er um 3x4m að innanmáli. Dyr á báðum rýmum hafa vitað til vesturs að fjörunni. Vegghleðslur eru hrundar og tóftin útgrafin af lunda. Grjót sést víða í hleðslum. Hún er að hluta hrunin fyrir bakkann og er í hættu vegna sjávargangs. Geir Hólm segir tóftina mjög hafa látið á sjá síðan hann var seinast í eygni (um 1985).

Aðrar upplýsingar

Samkvæmt minnisblaði Geirs Hólms mun skálinn hafa verið í eigu Hafranesbænda.⁷

Hólmar-8

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Tóft

Lýsing

Grjóthlaðin verbúðartóft liggur efst á bakka ofan fjöruborðs. Hún hefur verið um 6x8m að utanmáli en nú er vesturveggur tóftarinnar hruninn fyrir bakkann niður í fjöruna. Hleðslan er um 1,2m þar sem hún er hæst. Hleðslur eru of hrundar til að hægt sé að gera sér grein fyrir innra skipulagi

Mynd 4. Leifar tóftar nr. 8. Ljósm. GZ.

⁷ Minnisblað Geirs Hólms, 2011.

tóftar. Á teikningu Geirs Hólms af eygni hafa dyr byggingarinnar verið á suður skammvegg en lítil merki voru um það nú. Geir segir tóftina mjög hafa látið á sjá síðan hann var seinast í eygni (um 1985).

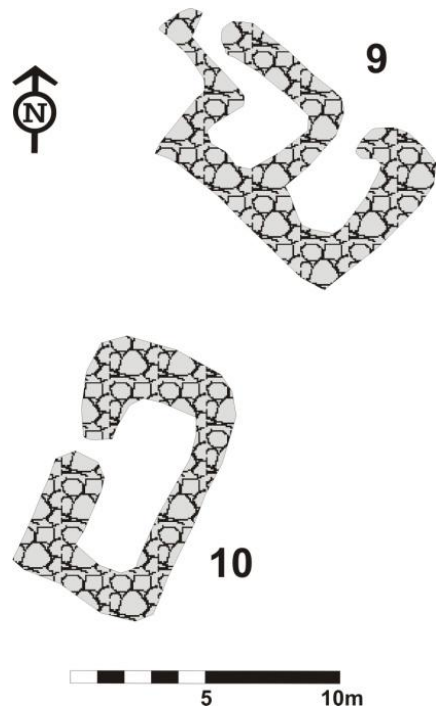
Hólmar-9

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Tóft

Lýsing

Tvær verbúðartóftir eru ofan sjávarklappa nyrst á gróðurtorfunni á Hjallsbyggð um 100m norður af vitanum. Nyrðri tóftin hefur verið tvískipt, grjóthlaðin, og snýr NV/SA. Hún hefur verið 6x9m að utanmáli. Syðra rýmið er um 2x4m að innanmáli og hafa dyr verið við suðvesturhorn og vitað til suðurs. Nyrðra rými er 2x4m að innanmáli og hafa dyr verið suðvestarlega á vesturvegg. Ekki hefur verið innangengt milli herbergjanna. Vegghleðslur eru nokkuð hrundar og innan og utan tóftar er mikið af lundaholum. Tóftin virðist liggja á dálítilli upphækkun þannig að vera kann að undir henni séu eldri minjar.

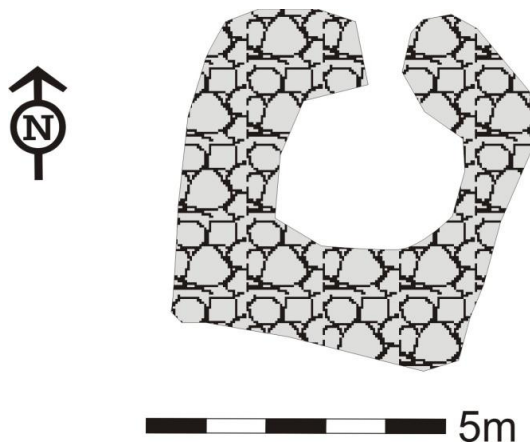
Hólmar-10

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Tóft

Lýsing

Tvær verbúðartóftir eru ofan sjávarklappa nyrst á gróðurtorfunni á Hjallsbyggð um 100m norður af vitanum. Syðri tóftin liggur um 5m SV af tóft nr. 9 og snýr hún NA/SV. Tóftin virðist ekki tvískipt en dyr hafa verið norðanvert á vestur langhlið. Mikill gróður er þó í tóftinni og hún útgráfin eftir lunda og því erfitt að greina nánar innri skipan. Tóftin virðist liggja á dálítilli upphækkun þannig að vera kann að undir henni séu eldri verbúðartóftir.

Hólmar-11

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Lýsing

Tóft er fremst á brekkubrún 26m norðan við vitann. Tóftin er um 5x5m að utanmáli og hafa dyr verið til norðurs. Hleðslur eru mjög hrundar en þó um metri á hæð. Mikill gróður var í tóftinni og hún útgráfin af lunda.

Mynd 5. Óglögg tóft (nr. 12) vestan vitans á Byggðarholti. Ljósm. GZ.

Hólmar-12 (sjá teikn. 2)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Lýsing

Mjög jarðsokkin tóft liggur upp við klett um 30m neðan og vestan vitans. Geir Hólm man eftir tóft þarna en nú er þetta allt vaxið miklum gróðri, útgrafið af lunda og erfitt að greina veggjalög. Ferköntuð lögun upp við klettana, um 4x5m að stærð, var mæld upp.

Hólmar-13 (sjá teikn. 2)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Lýsing

Óglögg tóft er á brún gróinnar brekku um 50m vestan vitans. Engin veggjalög eru lengur greinanleg en sjá má einstaka stein, mögulega úr hleðslu. Geir Hólm man eftir tóft þarna en nú er þetta allt vaxið miklum gróðri og útgrafið eftir lunda og því erfitt að greina veggjalög. Ferkantað svæði, um 5x7m að stærð var mælt upp.

Aðrar upplýsingar

Samkvæmt upplýsingum Mynd 6. Óljósar tóftir nr. 13 og 14 vestan vitans á Byggðarholti. Ljósm. GZ. úr minnisblaði Geirs Hólms mun skálinn sem þarna stóð hafa verið í eigu Karlsskálabænda.⁸

Hólmar-14 (sjá teikn. 2)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

⁸ Minnisblað Geirs Hólms 2011.

Lýsing

Óglögg tóft er í brekku upp við kletta um 35m suðvestan vitans. Greina má hluta hlaðins grjóttveggjar en tóftin er annars mjög gróðri vaxin og útgráfin af lunda. Tóftin er um 5x6m að utanmáli.

Hólmur-15 (sjá teikn. 1)

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Steinsteypa

Lýsing

Steypt gólfplata undan tvílyftu steinhúsi liggur 20m norð-norðvestan slysavarnaskýlisins. Samkvæmt heimildamanni (Geir Hólm) var gert að fiski á neðri hæðinni en svefnaðstaða var á þeirri efri. Húsið var hlaðið 1910-14 og það síðasta sem notað var í eygni. Steypan var með skeljasandi og mun hafa enst stutt. Grjótlögn hefur verið undir steypu plötunni en platan er nú mjög sprungin og eydd. Engin veggjalög eru greinanleg.

Aðrar upplýsingar

Norskir hermenn, sem höfðust við í herstöðinni á Reyðarfirði á stríðsárunum, munu hafa skotið á húsið. (Heimildamaður: Geir Hólm).

Aðrar upplýsingar

Í minnisblaði Geirs Hólms er verskálinn sagður hafa verið eign Gunnars S. Gunnarssonar kennara á Eskifirði sem byggði skálann á árunum 1910-1914 þegar hann gerði út í eygni.

Mynd 7. Geir Hólm stendur við leifar steinsteypes gólfs úr seinustu verbúðinni sem reist var í eygni. Ljós. GZ.

Hólmur-16

Hlutverk: Vatnsból

Tegund: Niðurgröftur

Lýsing

Samkvæmt Geir Hólmi mun brunnur hafa verið 20m neðan undir Höfðabrekku 20m vestan vitans. Brunnurinn er nú horfinn en hnit var tekið eftir lýsingu Geirs.

Hólmur-17

Hlutverk: Íshús

Tegund: Heimild

Lýsing

Geir Hólm man eftir tóft húss sem hann taldi að kynni að hafa verið notað til að geyma ís. Tóftin var austan í smá hæð syðst á Bóndavörðuholti. Nú er þarna mikill gróður og svæðið útgrafið af lunda. Engar leifar tóftar fundust við vettvangsskoðunina 2011.

Hólmar-18

Sérheiti: Syðstahöfn/Suðurlending

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Náttúruminjar

Lýsing

Í bókinni *Á sjó og landi* segir: „Lendingarstaðir í Seley höfðu hver sitt nafn. Sunnan á henni var *Syðstahöfn*. Þar sagði Brink [...] að mætti byggja örugga höfn.⁹ Geir Hólm segir að höfnin hafi einnig verið kölluð Suðurlending.

Engar hleðslur eða aðrar minjar fundust við höfnina.

Mynd 8. Björgunarsveitarmenn sigla báti sínum inn höfnina Sandlendingu. Á hægri hönd má sjá Kerlingu. Ljósmynd. GZ.

Hólmar-19

Sérheiti: Sandlending

⁹ Ásmundur Helgason 1949, bls. 202.

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Náttúruminjar

Lýsing

Í bókinni *Á sjó og landi* segir: „Lendingarstaðir í Seley höfðu hver sitt nafn [...] Móti landi (að NV) snúa *Sandlending*, *Lágasátur* og *Hella*.¹⁰

Sandlending er í vogi vestan Byggðarholts og slysavarnaskýlisins. Í fjörunni er dálítill skeljasandur og í miðjum vogi klettadrangur er nefnist Kerling. Engar leifar manngerðra uppsátra eða nausta fundust við lendinguna.

Hólmar-20

Sérheiti: Lágasátur

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Náttúruminjar

Lýsing

Í bókinni *Á sjó og landi* segir: „Lendingarstaðir í Seley höfðu hver sitt nafn [...] Móti landi (að NV) snúa *Sandlending*, *Lágasátur* og *Hella*.¹¹

Lágasátur er í smá klettavogi sunnan við verbúð [nr. 7 í skýrslu]. Engar leifar uppsátra eða nausta fundust við höfnina.

Hólmar-21

Sérheiti: Hella

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Náttúruminjar

Lýsing

Í bókinni *Á sjó og landi* segir: „Lendingarstaðir í Seley höfðu hver sitt nafn [...] Móti landi (að NV) snúa *Sandlending*, *Lágasátur* og *Hella*.¹²

Hella mun hafa verið dálítið vik í klappirnar beint sunnan við verbúðartóft nr. 8. Engar leifar nausta eða annarra hafnarmannvirkja fundust við höfnina.

Hólmar-22

Sérheiti: Nyrstahöfn

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Náttúruminjar

Lýsing

Í bókinni *Á sjó og landi* segir: „Lendingarstaðir í Seley höfðu hver sitt nafn [...]. Mót norðri er *Nyrztahöfn*, en *Halar* að norðaustan. Þar er eyjan lægst.¹³

Engar leifar nausta eða annarra hafnarmannvirkja fundust við höfnina.

Hólmar-23

Sérheiti: Halar

¹⁰ Ásmundur Helgason 1949, bls. 202.

¹¹ Ásmundur Helgason 1949, bls. 202.

¹² Ásmundur Helgason 1949, bls. 202.

¹³ Ásmundur Helgason 1949, bls. 202.

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Náttúruminjar

Lýsing

Í bókinni *Á sjó og landi* segir: „Lendingarstaðir í Seley höfðu hver sitt nafn [...] Mót norðri er *Nyrztahöfn*, en *Halar* að norðaustan. Þar er eyjan lægst. Það kom fyrir er „hleypa varð á Hala“ fyrir suðlægu brimi, er gekk svo skyndilega í norð-norðaustanbrim, að setja varð báta 60-70 faðma yfir ósléttar klappir, til þess að koma þeim á öruggan stað. Jafnan var samhljálpi við slíkar setningar báta. Í öllum hinum lendingarstöðunum var ekki mjög langt að draga bátana upp á gras.“¹⁴

Engar leifar nausta eða annarra hafnarmannvirkja fundust við höfnina.

Hólmar-24

Sérheiti: Hrúturinn

Hlutverk: Aflraun

Tegund: Heimild

Lýsing

„Í syðstu höfninni í Seley voru þrír steinar, sem vermenn reyndu krafta sína á: Hrúturinn, Ærin og Lambið. Flestir gátu lyft Lambinu, margir Ánni, en fáir létu vatn renna undir Hrútinn. Þó komu þar í eyna slíkir berserkir, að þeir gátu reist sig upp með hann milli handa, en Hrútsi var í senn hnöttóttur og níðþungur.“¹⁵

Steinarnir fundust ekki við rannsóknina 2011.

Hólmar-25

Sérheiti: Ærin

Hlutverk: Aflraun

Tegund: Heimild

Lýsing

„Í syðstu höfninni í Seley voru þrír steinar, sem vermenn reyndu krafta sína á: Hrúturinn, Ærin og Lambið. Flestir gátu lyft Lambinu, margir Ánni, en fáir létu vatn renna undir Hrútinn. Þó komu þar í eyna slíkir berserkir, að þeir gátu reist sig upp með hann milli handa, en Hrútsi var í senn hnöttóttur og níðþungur.“¹⁶

Steinarnir fundust ekki við rannsóknina 2011.

Hólmar-26

Sérheiti: Lambið

Hlutverk: Aflraun

Tegund: Heimild

Lýsing

„Í syðstu höfninni í Seley voru þrír steinar, sem vermenn reyndu krafta sína á: Hrúturinn, Ærin og Lambið. Flestir gátu lyft Lambinu, margir Ánni, en fáir létu vatn renna undir

¹⁴ Ásmundur Helgason 1949, bls. 202.

¹⁵ Lúðvík Kristjánsson 1982, II bindi, bls. 221.

¹⁶ Lúðvík Kristjánsson 1982, II bindi, bls. 221.

Hrútinn. Þó komu þar í eyna slíkir berserkir, að þeir gátu reist sig upp með hann milli handa, en Hrútsi var í senn hnöttóttur og níðþungur.“¹⁷ Steinarnir fundust ekki við rannsóknina 2011.

Hólmar-27

Sérheiti: Ræningjaskora

Hlutverk: Þjóðsögustaður

Tegund: Örnefni

Lýsing

Skorning, sem nefndur er Ræningjaskora, er að finna í klettunum norðaustarlega á Seley. Þar eiga vermenn í Seley að hafa falist þegar Algeirsmenn, sem herjuðu úti fyrir Austfjörðum á fyrrihluta 17. aldar, reyndu að ná mönnum í eyinni. Segir sagan að völvan á Hólmahálsi hafi varið Reyðarfjörð fyrir árásunum með því að magna upp óveður gegn þeim.¹⁸

Mynd 9. Kofatóft austan slysavarnaskýlis. Mikill gróður og lundaholur eru í og við tóftina. Ljósm. GZ.

¹⁷ Lúðvík Kristjánsson 1982, II bindi, bls. 221.

¹⁸ Sigfús Sigfússon 1984, V bindi, bls. 129-30.

Niðurstöður

Alls voru 27 minjar skráðar í Seley. Þar af eru fjórar horfnar eða 15% skráðra minja. Fyrir utan Ræningjaskoru, sem vísar til þjóðsögu, tengjast allar minjarnar starfsemi þeirri sem fram fór í eygni á meðan gert var þaðan út. Engar minjanna sem fundust virtust mjög fornar en sökum gróðurs og fuglabbyggðar var ógerningur að greina mögulegar eldri leifar.

Þar sem eyjan er utan alfaraleiðar er lítil hætt á að minjarnar verði fyrir skemmdum af manna völdum en þær eru í nokkurri hættu vegna náttúrulegra orsaka. Samkvæmt Geir Hólmi hafa tóftir í eygni mikið látið á sjá síðan hann kom þar seinast sem umsjónamaður með æðarvarpinu um miðjan áttunda áratuginn. Það má rekja bæði til ágangs sjávar, aukinnar lundabyggðar og gróðurs. Minjunum vestast og nyrst á Hjallsholti er mikil hætt á búið vegna sjávargangs. Verbúðartóftir nr. 7 og 8 eru báðar teknar að skemmast nokkuð vegna ágangs sjávar, sérstaklega tóft nr. 7 sem er að stórum hluta hrunin. Sama má segja um tóftir nr. 6 á Byggðarholti sem er nú að hluta hrunin. Tóftirnar, og umhverfi þeirra, eru mjög útgrafnar af lunda og þaktar þykkum gróðri, sérstaklega skarfakáli. Íshústóft sem Geir Hólm man eftir syðst á Bóndavörðuholti var svo horfin í gróður og lundaholur að hún fannst ekki við skráninguna. Þrír aflraunasteinar sem Ásmundur Helgason minnst á í bók sinni fundust heldur ekki.

Niðurlag

Minjarnar sem skráðar voru eru dæmigerðar fyrir fyrri tíðar sjósókn, útgerð og annesjabúskap þar sem sjávarhlunnindi voru mikilvægur þáttur í lífsviðurværi. Sökum þess hve lundinn hefur grafið út stóran hluta tóftanna og umhverfi þeirra er óvíst hversu heillegar þær mannvistarleifar eru sem leynst geta undir yfirborðinu.

Fornleifaskráningin tekur til þeirra minja er sjást á yfirborði eða þar sem staðsetning þeirra er þekkt út frá heimildum, heimildamönnum eða öðrum ummerkjum í landslagi. Hins vegar ber að gæta að því að minjar geta einnig leynst undir yfirborðinu þótt þær sjáist þar ekki. Þar sem fornleifar koma óvænt í ljós við framkvæmdir ber þegar í stað að stöðva framkvæmdirnar og tilkynna fundinn til Fornleifaverndar ríkisins sem ákvarðar um frekari aðgerðir til björgunar eða verndar minjunum.

Heimildir

Ásmundur Helgason. 1949. *Á sjó og landi: endurminningar*. Reykjavík. Ísafoldarprentsmiðja.

J. Johnson: *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartölum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu, Kaupmannahöfn 1847*.

Lúðvík Kristjánsson (1982). *Íslenzkir sjávarhættir II bindi*. Reykjavík. Menningarsjóður.

Ólafur Olavíus (1965). *Ferðabók: landshagir í norðvestur-, norður- og norðaustursýslum Íslands 1775-1777. Annað bindi*. Reykjavík. Bókfellsútgáfan.

Sigfús Sigfússon (1984). *Íslenskar þjóðsögur og sagnir 5*. Reykjavík. Þjóðsaga.

Sveitir og jarðir í Múlaþingi I, 1976. Ármann Halldórsson, ritstj. Egilsstaðir. Búnaðarsamband Austurlands.

Óprentaðar heimildir

Uppdráttur Geirs Hólm af Seley sem sýnir örnefni og minjar í eygni.

Minnisblað Geirs Hólm skrifað eftir ferð í Seley í júlí 2011.

Fylgiskjöl

Seley - hnitaskrá

Nr.	Fvnr	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur frá	Aldur til	Ástand	Hættumat	Vegna	Veggh frá	Veggh til	Austun	Norðun
Hólmar-1	13120		Óþekkt	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Hætta	Landbrots	0,3	0,6	758407,12	508539,63
Hólmar-2	13121	Bóndavarða	Kennimark	Hleðsla	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Hætta	Landbrots		1,6	758490,59	508364,34
Hólmar-3	13122		Óþekkt	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots	0,3	0,6	758361,59	508487,28
Hólmar-4	13123		Vatnsból	Niðurgroftur	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Hætta	Landbrots			758372,12	508528,25
Hólmar-5	13124		Húsgrunnur	Hleðsla	1916	1920	Greinanlegar fornleifar	Hætta	Landbrots	0,0	0,2	758372,41	508547,40
Hólmar-6	13125		Óþekkt	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots	0,0	0,3	758361,61	508525,70
Hólmar-7	13126		Verbúð	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots	0,2	0,5	758351,44	508671,35
Hólmar-8	13127		Verbúð	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots	0,0	1,2	758326,55	508723,70
Hólmar-9	13128		Verbúð	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots	0,3	0,9	758339,13	508778,32
Hólmar-10	13129		Verbúð	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots	0,3	0,7	758354,94	508773,52
Hólmar-11	13130		Óþekkt	Tóft	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Hætta	Rasks	0,3	1,2	758383,80	508718,25
Hólmar-12	13131		Óþekkt	Þúst	1600	1920	Illgreinanlegar fornleifar	Hætta	Rasks	0,4	1,2	758370,75	508690,81
Hólmar-13	13132		Óþekkt	Þúst	1600	1920	Illgreinanlegar fornleifar	Hætta	Rasks		0,3	758364,45	508665,41
Hólmar-14	13133		Óþekkt	Þúst	1600	1920	Illgreinanlegar fornleifar	Hætta	Rasks	0,0	0,3	758377,20	508668,83
Hólmar-15	13134		Húsgrunnur	Steinsteypt	1900	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots			758365,05	508562,12
Hólmar-16	13135		Vatnsból	Niðurgroftur	1600	1920	Greinanlegar fornleifar	Mikil hætt	Landbrots			758378,64	508696,80
Hólmar-17	13136		Íshús	Heimild	1600	1920	Horfið						
Hólmar-18	13137	Syðstahöfn	Náttúruminjar	Uppsátur	?	1920		Engin hætt				758.379,37	508.268,22
Hólmar-19	13138	Sandlending	Náttúruminjar	Uppsátur	?	1920		Engin hætt				758.358,73	508.582,28
Hólmar-20	13139	Lágasátur	Náttúruminjar	Uppsátur	?	1920		Engin hætt				758.311,63	508.663,51
Hólmar-21	13140	Hella	Náttúruminjar	Uppsátur	?	1920		Engin hætt				758.303,69	508.700,02
Hólmar-22	13141	Nyrstahöfn	Náttúruminjar	Uppsátur	?	1920		Engin hætt				758.312,96	508.849,51
Hólmar-23	13142	Halar	Náttúruminjar	Uppsátur	?	1920		Engin hætt				758.393,65	508.944,76
Hólmar-24	13143	Hrúturinn	Aflraun	Heimild		1920	Horfið						
Hólmar-25	13144	Ærin	Aflraun	Heimild		1920	Horfið						
Hólmar-26	13145	Lambið	Aflraun	Heimild		1920	Horfið						
Hólmar-27	13145	Ræningjaskora	Þjóðsögustaður	Örnefni				Engin hætt				758519,79	508763,18

Seley - yfirlitsmynd

Gerð eftir teikningu Geirs Hólm

